

Tipologija prekograničnih odnosa u kasnom srednjem vijeku. Primjer knezova Frankapana

Autor na primjeru roda knezova Krčkih, odnosno Frankapana govori o oblicima prekograničnih odnosa između Ugarske (Hrvatske) i Svetog Rimskog Carstva (točnije Unutrašnje Austrije) u kasnom srednjem vijeku. Prvo je obradio političke odnose, savezništva s nekim plemićkim rodovima, najamnički odnos prema Habsburgovcima u 14. stoljeću, preuzimanje određenih pokrajinskih funkcija i dr. Potom su slijedile rodbinske, odnosno ženidbene veze. Autor završava svoj članak gospodarskim kontaktima. Vremenska je cezura bitka na Mohačkom polju i promjena na prijestolju.

Ključne riječi: prekogranični odnosi, knezovi Krčki (Frankapani), grofovi Celjski, Habsburgovci, granice

Razumijevanje pojma državne granice kao neke fiktivne crte koja dijeli dvije različite države u srednjem vijeku znatno se razlikovalo od današnjeg. Prije nego o točno definiranoj graničnoj crti trebamo govoriti o više-manje širokom graničnom pojasu, o nekakvoj tampon-zoni među dvjema državama. Međuprostor su obično predstavljale prirodne prepreke, primjerice planine, močvare ili teško prohodne šume. Za srednjovjekovne vladare ovladavanje prostorom bilo je od sekundarnog značenja. Važnije je bilo da neki pojedinac priznaje kraljev autoritet i vlast, što se izražavalo uglavnom kroz vazalnu ovisnost. Potreba točnije definicije granice pojavila se tek s apsolutizmom i njegovom težnjom na prevladavanju vazalnih veza i nadomještanju istih sa samim vladarskim autoritetom i, posljedično, autoritetom države. Među ostalim, taj se proces lijepo odražava u relativno kasnoj pojavi današnjeg pojma granica (*die Grenze*) u njemačkom jeziku. U 13. stoljeću taj se izraz počeo pojavljivati u pruskoj redovničkoj državi, u 15. stoljeću iz poljskog je jezika prodro u njemački jezik, dok se kao općeprihvaćeni izraz u njemačkom jeziku etablirao tek s Lutherom!¹

1 J. und W. Grimm, Grenze, u: *Deutsches Wörterbuch*, Leipzig 1935, 4. Bd., 1. Abt., 6. Tl., 124-128.

Svakako je na takav način potrebno razumjeti i srednjovjekovnu granicu između Ugarskog Kraljevstva i Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti (dalje: Njemačko Carstvo), odnosno granična područja Austrije, Štajerske i Kranjske, koja su predstavljala krajnje istočno i jugoistočno područje što je još pripadalo interesnoj sferi njemačkih vladara na jednoj strani te na drugoj strani s Hrvatskom, barem što se krajnjeg jugozapada Ugarske tiče. Od Dunava na sjeveru i nekako sve do rijeke Rabe, granica, koja se stabilizirala nakon ratova u 11. stoljeću, slijedila je prirodne danosti. U unutrašnjosti Ugarske granicu je slijedio više kilometara dubok nenaseljen pojas, koji su presijecale rijetke prometnice i koji su ugarski vladari dublje na svom teritoriju pokušavali obraniti utvrdama i županijskim gradovima Mosonom, Sopronom i Vasvárom (tzv. *gyepű* sistem). Taj su prostor ugarski kraljevi pokušavali postupno kolonizirati, pri čemu su upotrijebili i strane feudalce.² Do sličnih zaključaka za prostor između Rabe i Drave, dakle za granicu između Radgone i Ptuja, došao je i Milko Kos. Po njegovom mišljenju, na tom prostoru za vrijeme srednjeg vijeka ne možemo govoriti o nekoj stalnoj graničnoj crti, nego u najboljem slučaju o nekom pograničnom pojasu koji je dijelio obje političke tvorbe.³ Jednako je za prostor današnje Dolenjske dokazivao i Miha Kosi. Prostor sjeverno od rijeke Krke, koji je već na početku 11. stoljeća bio čvrsto uključen u Carstvo, po njegovom je mišljenju južno od Krke do Žumberka slijedio nenaseljeni ili rijetko naseljeni teritorij koji su pojedini feudalni rodovi – pri tome se posebno ističu Višnjegorski i Spanheimi – postupno kolonizirali i integrirali u Njemačko Carstvo.⁴ Naravno, proces koji je počeo već krajem 11. stoljeća i završio do kraja 12. odnosno do početka 13. stoljeća, nije se odvijao bez poteškoća i okršaja, kako ih nagovještava falsificirana isprava nastala oko 1200. godine. Ta isprava u svojoj povijesnoj jezgri govori o obračunu župana Goričke županije Stjepana s Albertom iz Mehova, koji je upadao i pustošio po ugarskom teritoriju.⁵ Granica se konačno stabilizirala i s obje strane bila prihvaćena do kraja 13. stoljeća.

Teritorij južno od Kupe s ugarske je strane do kraja 12. stoljeća kontrolirao rod knezova Krčkih. Dobivanjem županije Modruš 1193. godine, a prije 1225. i Vinodola, krčki su knezovi postali međaši zemlje Kranjske, odnosno Njemačkog Carstva.⁶ Geografska je blizina svakako utjecala i na bliske političke, vojne, gospodarske te, na kraju krajeva, i na osobne kontakte.

2 M. Weltin, Der Kampf um das westungarische Grenzgebiet – das heutige Burgenland, u: H. Dopsch, K. Brunner, M. Weltin, *Die Länder und das Reich. Der Ostalpenraum im Hochmittelalter. Österreichische Geschichte 1122 – 1278*, Wien 1999, 262-269.

3 M. Kos, K postanku ogrske meje med Dravo in Rabo, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 28, 1933, 145.

4 M. Kosi, Na meji imperija: Kostanjevica in oblikovanje državne meje na Dolenjskem v srednjem veku, u: *Vekov tek. Zbornik ob 750. obletnici prve listinske omembe mesta*, Kostanjevica na Krki 2003, 77-94.

5 T. Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: CD), II, 332.

6 V. Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, Zagreb 1901, 42-53.

Prvi zabilježeni kontakti knezova Krčkih s plemstvom Njemačkog Carstva po-
tječu s kraja 13. stoljeća, kada je dio Vidove loze indirektno umiješan u uzburkano
političko događanje na jugoistoku Carstva. Godine 1292. u širem se istočnoalpskom
prostoru formirala jaka protuhabsburška koalicija, koja se željela razračunati s vlašću
Rudolfova sina Albrehta i kojoj je pristupila većina najznačajnijih plemića iz Štajer-
ske, Koruške i Kranjske. Njoj su se pridružili i crkveni velikaši – salzburški nadbi-
skup i akvilejski patrijarh.⁷ Jedan od članova koalicije bio je i gorički grof Albert II,
koji je pokrivao jugoistočno krilo tog saveza. U savez je kao saveznike posredno pri-
družio i krčkog kneza Ivana i njegovog brata Leonarda. U studenom 1292. u ispravi
izdanoj u Gorici obojica su se obvezala da će zajedno s Ivanovima sinovima pomoći
goričke grofove Alberta i Henrika protiv svih napadača u Istri, Furlaniji i na Krasu.
Istovremeno je Ivan potvrdio sve ugovore koji su do tada bili sklopljeni između njega
i goričkih grofova, što bez sumnje potvrđuje da su između krčkih knezova i goričkih
grofova postajali bliski kontakti već prije 1292. godine.⁸

Točne svrhe veze između goričkih grofova i krčkih knezova nisu poznate. Alp-
hons Dopsch, i prema njemu Milko Kos, sklopljeno savezništvo interpretirao je prije
svega kao pokušaj goričkih grofova da sebi osiguraju ili zaleđe prema Ugarskoj ili
protutežu prema akvilejskom patrijarhu.⁹ Je li za vrijeme savezništva došlo do anga-
žmana Ivana i Leonarda, nije poznato. Budući da je Habsburgovcima uspjele rela-
tivno brzo svladati svoje protivnike, krčki se knezovi vjerojatno nisu ozbiljnije upleli
u spomenute događaje.

Bitno konkretnije nego Ivan i Leonard, koji su s goričkim grofovima surađivali
u formalnom smislu, u prilike u Kranjskoj uplitao se njihov rođak Dujam II, kao i
njegov sin Fridrik III. U uvodu opsežnog pisma, koje su Dujam i Fridrik 2. srpnja
1314. naslovili na mletačkog dužda Ivana Superancija i u kojem su obrazložili svoj
pogled na spor s Rabljanima u vezi s posjedovanjem Jablanca, među ostalim spomi-
nju da je u vrijeme kada je Dujam ratovao u Italiji Fridrik boravio kod austrijskog
vojvode.¹⁰ Sudeći po drugim izvorima, s vojvodom Fridrikom Lijepim surađivali
su i Dujam i Fridrik. Veze Dujma s Habsburgovcima spomenute su i u njemačkim
izvorima. Naime, Otokar iz Geule u svojoj austrijskoj kronici kaže da je zajedno s

7 O protuhabsburškoj koaliciji iz 1292. još uvijek je temeljna studija: A. Dopsch, Ein antihabsbur-
gisches Fürstenbund im Jahre 1292. (dalje: A. Dopsch, Fürstenbund), *Mitteilungen des Instituts
für österreichische Geschichtsforschung*, 22, 1901, 600-638.

8 Isprava je objavljena u: L. Thallóczy, Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus, *Monu-
menta Hungariae Historica*, Diplomataria, 35, Budapest 1910 (dalje: MHH 35), 51; V. Joppi,
Documenti Goriziani, *Archeografo Triestino*, Nuova serie, 12, 1885, 75.

9 A. Dopsch, Fürstenbund, 621; M. Kos, Odnosaji medju goričkim grofovima i hrvatskim plem-
stvom u srednjem vijeku (dalje: M. Kos, Odnosaji), *Vjesnik kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog
zemaljskog arhiva*, 19, 1917, 289.

10 Š. Ljubić, Listine o odnosajih između južnoga slavenstva i mletačke republike I, *Monumenta
spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, I (dalje: S. Ljubić, Listine o odnosajih I), 434, str.
281-282.

braćom Babonićima u pomoć vojvodi Fridriku protiv Henrika Koruškog u borbi za češku krunu došao i Dujam.¹¹ Sa sigurnošću možemo u taj kontekst staviti i dolazak njegova sina. U Mariboru su se zajedno obvezali da će ubuduće sudjelovati u Fridrikovima pohodima u Češku ili bilo gdje drugdje. Fridrikov boravak kod istoimenog austrijskog vojvode možemo staviti u godinu 1308. i možemo ga protegnuti na razdoblje Dujmova vojevanja u Italiji na strani Venecije protiv Ferrare. No aktivnost krčkih knezova vjerojatno nije završila samo s time. Istovremeno sa samim vojevanjem, na strani Fridrika su braća Stjepan, Ivan i Radislav Babonić financirali vojvodu te mu u ožujku 1308. posudili 300 srebrnih maraka bečke težine. Kao jamstvo za posuđenu svotu u zalag su dobili *turrim in Grezchin (Gračeno)*, *mediam urboram in Landstrost (Kostanjevica)*, *urboram integram in Sicherberg (Žumberak)*, *villam in Oberlentenbergh, forum in Cromau (Kronovo) et nobiles seu clientes in Orchinz (Orehovica pri Šentjerneju)*.¹² Friderikov zalag tog posjeda Babonićima vjerojatno nije bio slučajan jer je barem dio tog posjeda pripadao pristaši Henrika Koruškoga, Ofu Kostanjeviškome, koji se po osvajanju Kranjske u jesen 1307. od strane Fridrikovih pristaša goričkih grofova i Ortenburga vjerojatno povukao u Korušku k Henriku, dok je posjed ostao ispražnjen.¹³ Moguće je da su Babonići taj privremeno dobiveni posjed predali na upravljanje Dujmu. Na taj način možemo obrazložiti dva inače dosta konfuzna i nelogična navoda Janeza Vajkarda Valvasora u njegovoj *Slavi vojvodine Kranjske* iz 17. stoljeća. Valvasor tvrdi da je oko 1320. Kostanjevica pripadala Dujmu Frankapanskom (*Thiemo, comes de Frangepanibus*),¹⁴ dok na drugom mjestu kaže da je Stjepan Modruški (!) 1309. obnašao funkciju zemaljskog kapetana (*Landeshauptmann*) u Kranjskoj.¹⁵ Oba podatka je gotovo nemoguće staviti u povijesni kontekst jer su posve u suprotnošću s preostalom očuvanom građom, iako Valvasor nekoliko desetljeća nakon izumrća Frankapana nije imao razloga da krivotvori povijesne činjenice. Prvi navod je dubiozan jer je Dujam II. 1320. bio već pokojnik, a da bi vlasnik posjeda bio Dujam III, Dujmov unuk i sin Fridrika III, takoreći je nevjerojatno. Naime, u to je vrijeme vlast nad rodnom još uvijek čvrsto držao u rukama Fridrik III. Kod drugog navoda posve je sigurno da je ime pogrešno jer u tom razdoblju ne postoji nijedan zabilježeni član roda s tim imenom. Stjepan I. spominje se samo 1279, dok Stjepan II. tada vjerojatno nije bio još ni rođen, a kamoli da bi obnašao takvu funkciju. Očito je da je kod Valvasora došlo do više ne-

11 J. Seemüller, Ottokars Österreichische Reimchronik, *Monumenta Germaniae Historica, Deutsche Chroniken* 5,2, str. 1213-1214, verz 93.473 – 93.489. Otokar kaže: »mit dem (i.e. Babonići) kom ouch in daz lant der gràve Doym genant [...]«.

12 T. Smičiklas, CD VIII, 141, str. 153 (s pogrešnom datacijom); J. Mlinarič, *Gradivo za zgodovino Maribora*, II, Maribor 1976, II/120.

13 A. Komac, Kostanjeviški kastelani in njihove veje v 13. in 14. stoletju. Kostanjeviški, Sicherstaini in Sichelburgi, u: *Vekov tek. Zbornik ob 750. obletnici prve listinske omembe mesta*, Kostanjevica na Krki 2003, 97-108, naročito str. 100.

14 J. W. Valvasor, Die Ehre dess Hertzogthums Crain (dalje: Valvasor, Die Ehre), XI, 331.

15 J. W. Valvasor, Die Ehre, IX, 16.

točnosti i pogrešaka, iako u sebi zasigurno nose određenu povijesnu utemeljenost. U barem nekakav povijesni kontekst možemo ih staviti sa sljedećom interpretacijom. Nakon zaloga posjeda Kostanjevica sa strane Fridrika Austrijskog braći Babonićima, oni su za zapovjednika na tom posjedu postavili svojeg povjerenika iz roda knezova Krčkih. Tu je funkciju Dujam obnašao do Fridrikovog vraćanja duga, što se moralo dogoditi već prije lipnja 1310. godine. Naime, tada se kao zapovjednik u Kostanjevici ponovo navodi Ofo Kostanjeviški, koji se u to vrijeme očito već pomirio s Fridrikom Austrijskim.¹⁶ Valvasoreve pogreške su razumljive. U 17. stoljeću funkcija zapovjednika u Kostanjevici činila se nemogućom jer je on bio prije svega predstavnik vlasti zemaljskog kneza (*Landesherr*), a ne pojedinačnog posjeda. Valvasor, koji je očito Dujmovo ime i funkciju našao u danas nepoznatom dokumentu, Dujma je jednostavno stavio za zapovjednika u cijeloj zemlji Kranjskoj, a ne u 17. stoljeću već posve beznačajnom gradu Kostanjevici.

No to nije bila jedina posljedica suradnje krčkih knezova s austrijskim vojvodom. U vrijeme kada su Dujam i Fridrik intenzivno surađivali s Fridrikom Austrijskim, izdali su više privilegija za štajerske samostane kartuzijanaca u Žičama i Jurklošteru. U svibnju 1308. Dujam je samostan u Jurklošteru oslobodio plaćanja dažbina i mitnica za svu robu koju bi samostan doveo u Senj ili je tamo prodao.¹⁷ U siječnju 1309. Dujam i Fridrik samostanu u Žičama darivali su tovar ulja godišnje od svojih prihoda u Modrušu,¹⁸ a u veljači 1315. sličnu su naklonost izrazili i samostanu Jurklošter.¹⁹

No posljednje dvije isprave nisu zanimljive samo kao privilegiji, kojima su kartuzijancima osigurali određene pogodnosti, nego prije svega zato jer su u njima spomenute životne suputnice triju rodova krčkih knezova. Kao Dujmova žena spominje se neka Urša, Fridrikova supruga bila je Elizabeta, dok se supruga Dujmovog oca Fridrika II. zvala Agneza. To su njihovi jedini spomeni u izvorima. O njihovom rodu možemo samo spekulirati. Da njihovo podrijetlo možemo tražiti u »alpinskim zemljama, možda iz porodice grofova Ortenburga«, kao što je naveo Vjekoslav Klaić,²⁰ ukazuje više indicija.

Prva je svakako spomen *fidelis noster Fridericus Norenbergarius* u ispravi Fridrika III. iz 1320, kojom je potvrdio prodaju *bona sua in Karinthia sita in villa Emlach*, koja je spomenuti Fridrik prodao Henriku, sucu u današnjem Spittalu u Koruškoj.²¹ Na koji je način Fridrik došao do podložnika u Koruškoj nije jasno, ali to bi svakako najlakše bilo ženidbom, odnosno nasljeđivanjem. Budući da su u to vrijeme okolinu Spitala kontrolirali Ortenburgovci, možemo predvidjeti da su krčki knezovi bili

16 B. Otorepec, *Gradivo za zgodovino Slovencev 1246 – 1500* (tipkopis na SAZU), (dalje: B. Otorepec, *Gradivo*), 1310 junij 24.

17 MHH 35, 60.

18 A. Redik, *Regesten des Herzogtums Steiermark*, I, 1308 – 1319, Graz 1976, 55.

19 MHH 35, 71.

20 V. Klaić, *Krčki knezovi Frankapani*, Zagreb 1901, 130.

21 G. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, VII/2, 123; MHH 35, 76.

upravo s njima u svojti. Da je tradicija o rodbinskoj povezanosti s Ortenburzima bila živa još sredinom 16. stoljeća, ukazuje pokušaj kratke genealogije roda Ortenburga i Frankapana, koja je danas pohranjena u Štajerskom zemaljskom arhivu u Grazu. Genealogija ima dosta nelogičnosti i netočnosti: očito je da autor miješa Frankapane i Blagajske, ali između ostalog navodi da je *Joannes Udalrici* (očita pogreška! op. a.) *filius, gessit bellum cum Friderico comite Artenburgense, propter limites, quod tamen est sedatum opera cognati.*²²

Sredinom 14. stoljeća počinju se pokazivati izrazitije težnje roda za širenje njihova utjecaja prema zapadu. Te se tendencije ne pokazuju samo vojničkim angažmanom Fridrika III. i njegova sina Bartola VIII. u borbama između Mlečana i akvilejskog patrijarha tridesetih godina 14. stoljeća i preuzimanjem nekih upravnih funkcija (primjerice, izvršavanje vlasti potestata u Miljama kraj Trsta), koje su obnašali Fridrik III. (1331) i njegov unuk Stjepan I. (1355).²³ Usmjerenost prema zapadu pokazuje se i u bračnim vezama. Već je Dujam III. pokušao svoju kći Jelenu udati za goričkog grofa Alberta. U veljači 1338. Dujam je u Modrušu izdao ispravu kojom se obvezao da će Jelena dobiti 1.000 maraka akvilejskih pfenniga miraza, isplativih u dvije godine. Prvu bi polovicu trebala dobiti na dan svadbe, dok bi drugu trebala dobiti najkasnije u roku od godinu dana od sklapanja braka. Kao jamstvo za isplatu drugog obroka knez Dujam morao je dati dva taoca – Jurja Devinskog i viteza Dujma, suca u Rijeci.²⁴ Je li do planiranog braka došlo nije jasno; naime, to je jedini spomen Dujmove kćeri Jelene, ali činjenica jest i da se Albert IV. Gorički 1353. oženio Katarinom, kćeri celjskog grofa Fridrika.

Još je jasnije svoju usmjerenost prema zapadu pokazao Bartol VIII. On je svu svoju djecu poženio s pripadnicima plemstva iz Njemačkog Carstva ili sjeverne Italije. Dvije kćerke, čija imena nisu poznata, udao je za njemačke plemiće, prvu za Huga VIII. Devinskog, a drugu za Otona Stubenberškog. Najstariji Bartolov sin Stjepan trebao se najprije oženiti s Anom, kćerkom goričkog grofa Majnarda VII. U listopadu 1352. Bartol je u Rijeci izdao ispravu kojom se obvezao budućoj snahi dati 4.000 maraka akvilejskih pfenniga, od čega joj je 1.500 maraka trebao odmah isplatiti kao jutreninu (*Morgengabe*). Majnard bi mu trebao za tih 1.500 maraka u sljedeće dvije godine podijeliti posjede u Istri, na Krasu, u Furlaniji ili u Slovenskoj Marki. Bartol bi do ženidbe sina imao pravo postavljati svog kapetana, koji bi trebao slušati njega, a nakon ženidbe trebao bi slušati goričkog grofa i njegovu kći. Za preostalih 2.500 maraka dogovorili su se na sljedeći način: ako bi Stjepan umro prije svoje buduće žene Ane, tu bi svotu dobila Ana, dok bi se po njezinoj smrti novac vratio krčkim knezovima. Ako bi Ana umrla bez nasljednika, Frankapani bi spomenuti novac trenutačno dobili natrag. Petnaest dana prije svadbe knez Bartol bi trebao

22 Steiermärkisches Landesarchiv Graz, Handschriftenreihe, Hs. 128, f. 107.

23 M. Kos, *Oдношaji*, 290.

24 M. Kos, *Oдношaji*, 289-290, objava listine na str. 296-297.

od svojih posjeda i sela grofu Manjhardu predati imovinu u vrijednosti spomenutih 2.500 maraka, koja bi bila namijenjena kao miraz.

Do realizacije braka između Stjepana Krčkog i Ane Goričke nije došlo. Naime, Stjepan se kasnije oženio Katarinom Carrara iz Padove, a Anu je oženio Bartolov mlađi sin Ivan. Čini se da su odredbe iz prvog bračnog ugovora vrijedile i za Ivana. Tako je Ana 1364. dobila u miraz grad Ledenice i selo Grižane u Vinodolu, a nešto kasnije i grad Hreljin, selo Lič, carinu pod gradom Hreljinom te mlin i pilanu u dolini Žrnovice kod Novog.²⁵ Ana je za 1.500 maraka, za koje bi Majnard trebao podijeliti posjede krčkom knezu i koje bi nakon sklopljenog braka došle Ani, očito od oca dobila Podgrad i Rašpor. Tim je posjedima krajem 14. stoljeća raspolagala Ana. Godine 1394. Rašpor je dala u zakup Mletačkoj Republici, dok ga je na kraju 1402. i prodala.²⁶

Zbog raspleta, velik je odjek imao i brak između Elizabete, kćerke Stjepana II, sa Fridrikom Celjskim. Bračni su ugovor sklopili u rujnu 1388. godine. Stjepan i Katarina prisegnuli su na evanđelje da će kćer udati za Fridrika, sina Hermana Celjskog i da će joj za miraz namijeniti 20.000 zlatnih florena. Za tu svotu Fridriku Celjskome u zalog su dali svoju polovicu otoka Krka, Bakar, Bribir i Trsat sa svim pripadajućim.²⁷ Istodobno je Stjepan napravio i oporuku po kojoj bi Elizabeta – ako bi Stjepan umro bez drugih potomka – dobila i posjed Modruš.²⁸

Čini se da su odnosi među rodovima prvih godina nakon sklapanja braka bili ubičajeno dobri. Međusobno su posuđivali novac i sklapali vojnička savezništva. U lipnju 1390. Herman i Vilim Celjski posudili su od Katarine Modruške – njezin je suprug umro nekoliko mjeseca prije – 5.000 zlatnih florena, a za jamstvo su u zalog dali posjed Planina sa svim pripadajućim.²⁹ Katarina se dva dana kasnije obvezala da će im posjed stavljen u zalog vratiti po povratku duga.³⁰ To očito nisu bila jedina posuđena sredstva. U travnju 1393. austrijski su vojvode Albrecht i Vilim potvrdili da je Katarina, udovica Stjepana Krčkog, za 1.800 funti bečkih pfenniga otkupila njihov posjed Mehovo sa svim pripadajućim, koji je do tada u zalogu držao kranjski zemaljski kapetan Herman Celjski. Katarini su u zamjenu ostavili posjed do povratka spomenute svote.³¹ Kod pravnog je posla očito išla vezana trgovina. Katarina je sredstva posudila Hermanu, dok joj je on u zamjenu odstupio svoje pravo na zalog na Mehovo.

25 M. Kos, *Odnosaji*, 291-292.

26 P. Štih, *Goriški grofje ter njihovi ministeriali in militi v Istri in na Kranjskem*, Ljubljana 1994, 97-100; D. Klen, *Prodaja Rašpora Veneciji (1402 g.)*, *Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu*, 17, 1972, 12.

27 Arhiv republike Slovenije (dalje: ARS), Zbirka listin AS CE II/75; B. Otorepec, *Gradivo*, 1388, september 30.

28 MHH 35, 159.

29 ARS, Zbirka listin AS CE II/86; B. Otorepec, *Gradivo*, 1390, junij 22.

30 ARS, Zbirka listin AS CE II/87; B. Otorepec, *Gradivo*, 1390 junij 24.

31 ARS, Zbirka listin AS Rep XIV/99; B. Otorepec, *Gradivo*, 1393, april 25, Dunaj.

S Hermanom Celjskim surađivao je i Ivanov sin Nikola IV. U svibnju 1406. Nikola Krčki, Herman II. Celjski i Nikola Gorjanski sklopili su savezništvo te se obvezali na međusobnu pomoć. Cilj savezništva je u prvom redu bio obrana kralja Žigmunda pred opozicijom u Ugarskoj. Herman Celjski bio je izuzet iz ratovanja protiv Henrika Goričkog, Fridrika Ortenburškog te Reinprechta i Fridrika Wallsee, koji su bili s njim u srodstvu.³² Međusobni se odnosi potpuno preokreću nakon Fridrikove avanture s Veronikom Desinićkom i ubojstvom Elizabete.

Priča je poznata. Brak između Fridrika i Elizabete očito nije bio osobito sretan. U pozadini vjerojatno nije bila samo ljubavna priča o Fridriku Celjskom i Veroniki Desinićkoj, nego i napetosti između rodova Frankapana i Celjskih. Braća Stjepan II. i Ivan V. već su 1365. podijelili posjed i Elizabeta je ostala jedini nasljednik Stjepanovog dijela. Aspiracije Celjskih na taj su dio bile logične s obzirom na ambicioznu politiku. Međusobne napetosti povećavalo je povezivanje Elizabetina rođaka Nikole, jedinog sina Ivana V, s konkurentima Celjskih – Habsburgovcima. Naime, Nikola je 1418. i potom 1423. s vojvodom Ernestom sklopio ugovor o vojnoj suradnji. Posve je razumljiva nelagoda Elizabete na dvoru Celjskih, koja se odražava u njezinoj nagovijesti vlastite smrti.³³ Nakon Elizabetine tragične smrti spor je planuo u svoj silini. Krčki knezovi tužili su Fridrika ugarskom vladaru, a on je za arbitra postavio danskog kralja Erika, koji se tamo našao prilikom hodočašća u Svetu Zemlju. Windeck ne spominje rasplet suda, iako to u svojoj kronici obećava.³⁴ Tada je stvari u svoje ruke preuzeo Herman Celjski. Veroniku Desinićku dao je pogubiti, a sina Fridrika najprije zatvoriti te zatim udaljiti od vođenja politike roda. Spor je završio nagodbom nakon smrti Nikole, nakon više od deset godina. Sigismud je u travnju 1435. izvijestio zagrebački kaptol da je izglađen spor između Ivana i Stjepana s jedne strane i grofa Ulrika Celjskog s druge strane zbog polovice otoka Krk i posjeda Trsat, Bakar i Bribir za 32.000 florena miraza Ulrikove majke Elizabete. Ulrik je dobio spomenute posjede u zalag za svotu majčina miraza. Kad bi braća isplatila tu svotu, posjedi bi im bili vraćeni.³⁵

Mnogo manje konfliktni bili su odnosi krčkih knezova i Habsburgovaca. Čini se da su početkom 15. stoljeća međusobni odnosi dosegli novu razinu. Njihovi su kontakti od više-manje najamničkih ugovora prelazili u oblik u kojem su krčki knezovi Frankapani bili sve više i suradnici Habsburgovaca. Nikola IV. surađivao je posebno s Ernestom, koji je od početka 15. stoljeća, nakon podjele posjeda unutar leopol-

32 ARS, Zbirka listin AS CE III/105; B. Otorepec, Građivo, 1406, maj 5.

33 Eberhard Windecke u Uspomenama piše da je Elizabeta svojim prijateljima dan prije svoje smrti govorila da će je sljedeće jutro naći mrtvu pored svoga gospodara (i.e. Fridrika). *Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*, ed. W. Altmann, Berlin 1893, 191: »[...] die grefin von Zengen [...] sprach: '[...] ich weiß wol, das man mich morgen bi minem herrn dot vinden'«.

34 *Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds*, ed. W. Altmann, Berlin 1893, 192.

35 ARS AS CE III/140, B. Otorepec, Građivo, 1435, april 4, Bratislava.

dovske loze, vršio vlast zemaljskog kneza u Štajerskoj, Koruškoj i Kranjskoj. Tako Nikolu nalazimo u Štajerskoj u listopadu 1418, gdje je u bici kod Radgone vodio vojsku od 250 kranjskih konjanika protiv Ugara, koji su upadali u zemlju.³⁶ Vojna suradnja temeljila se na ugovoru koji su Nikola i Ernest sklopili 24. lipnja 1414. u Brünleinu. U njemu su se međusobno obvezali da će vojno surađivati protiv svakog izuzev Njemačkog Carstva, ugarske Krune, svoje najbliže rodbine, austrijskog vojvode Albrechta i tirolskog vojvode Fridrika, dakle rođaka, odnosno brata Ernesta te rođaka Nikole IV, goričkih grofova Henrika i Ivana Majnarda. Ugovor su sklopili na pet godina.³⁷ Sa suradnjom su obojica bila jako zadovoljna. Naime, još prije isteka valjanosti starog ugovora sklopili su novi ugovor sa sličnim odredbama. U ožujku 1423, kada je Ernest posljednji put prije smrti boravio u Ljubljani, Nikola se obvezao da će tijekom sljedećih 10 godina biti Ernestu na raspolaganju s 1.000 konjanika protiv svih napadača u Kranjskoj i na Krasu.³⁸

Nikola je imao velik ugled među plemstvom ne samo Unutrašnje Austrije nego i šire. Ugled roda i Nikole ne odražava se samo u činjenici da mu je kralj Žigmund u travnju 1425. dozvolio pečatiti s crvenim voskom, što je bio znak posebne milosti i časti,³⁹ nego i u moćnim rodovskim vezama. Njegova djeca su se oženila u najuglednije magnatske obitelji šireg istočnoalpskog prostora i sjeverne Italije. Nikola V. se oženio Barbarom Wallsee, Dujam IV. Barbarom Schauburškom, dok su Stjepan III. i Ivan VII. Mlađi potražili nevjeste u sjevernoj Italiji.

Kontakti Nikole i Ernestova sina Fridrika, kasnijega njemačkog cara i kralja, zbog razlike u godinama nisu poznati, ali je s Fridrikom barem neko razdoblje tijesno surađivala većina Nikolinih sinova. Tako je u veljači 1436. Stjepan III. postao zemaljski kapetan (*Landeshauptmann*) u Kranjskoj. Kao zapovjednik na upravu je dobio i tvrđavu u Ljubljani te se ispravom obvezao da će u slučaju Fridrikova zahtjeva ili zahtjeva njegovih potomaka, bez osporavanja izručiti i funkciju i tvrđavu natrag u ruke Habsburgovaca.⁴⁰ Revers sa sličnim sadržajem Stjepan je izdao i u prosincu 1436. za Fridrikovog brata Albrechta, s kojim je tada zajednički upravljao austrijskim Nasljednim Zemljama.⁴¹ Imenovanje Stjepana Frankapanskog za kaptana u Kranjskoj vjerojatno nije bilo slučajno. U zemlji, u kojoj su Celjski nakon 1420. posjedovali znatan dio teritorija, nije bilo odveć mudro računati na domaće plemstvo jer bi se potonje u kritičnoj situaciji moglo brzo iznevjeriti. Praksa da je funkciju kaptana u Kranjskoj obnašao netko tko nije bio iz zemlje, bila je već pro-

36 B. Seufert, G. Kogler, Die ältesten steirischen Landtagsakten, *Quellen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark*, Teil I, Graz 1953, 54.

37 E. Birk, Verzeichniss der Urkunden zur Geschichte des Hauses Habsburg von 1395 bis 1439. (dalje: E. Birk, Verzeichniss), u: E. M. Lichnowsky, *Geschichte des Hauses Habsburg V. Geschichte der Albertinischen und Leopoldinischen Linie bis 1439*, Wien 1841, broj 1837.

38 E. Birk, Verzeichniss, 2107.

39 W. Altmann, *Regesta imperii XI, Die Urkunden des Kaiser Sigismunds*, Innsbruck 1897, 6277.

40 MHH 35, 278.

41 MHH 35, 283.

vjerena. Naime, tu su funkciju od dvadesetih godina 15. stoljeća obnašali Korušci Jobst i Ulrik Šenk iz Ostrovice i Henrik Gorički. Stjepan je, dakle, bio tek jedan u nizu Fridrikovih službenika u Kranjskoj koji su dolazili iz drugih zemalja. Istodobno je Stjepan dobio i naziv savjetnika (*Rat*) Fridrika III, koji je držao sve do sredine četrdesetih godina kada se postupno počeo udaljavati od Fridrikovog tabora i prelaziti pristašama Hunyádyja.⁴²

Sinovi Nikole – iznimka su samo Nikola V. i Dujam IV. – čvrsto su se povezali s Fridrikom III. u lipnju 1437. godine. Šestorica od osmorice braće obezvala su se na 10 godina da će u slučaju ratovanja u Kranjskoj, u Marki, na Krasu ili u Istri, koje bi bilo usmjereno protiv Fridrika III, potonjem pomoći s 1.000 ljudi.⁴³ Savez je bez sumnje sklopljen na inicijativu Fridrika III. U to je vrijeme Fridrik skupljao saveznike za borbu protiv Celjskih, koji su mu nakon stjecanja kneževskog naslova sa strane Žigmunda postali opasan konkurent u zemljama Unutrašnje Austrije.

Stjepan kao kranjski zemaljski kapetan nije bio često osobno prisutan u zemlji, nego je svoju funkciju obnašao preko upravitelja (*Verweser*). Tako se u prvoj polovici 1437. kao njegov upravitelj spominje Oto iz Radovljice (*Ott von Radmansdorff*), između siječnja 1438. i travnja 1439. Juraj Laberger (*Jorg Lamberger*), u prvoj polovici 1441. Jakov Raunahar (*Jacob Rawnachar*), a u siječnju 1442. Martin Črnomeljski (*Mart von Tschernombel*). Unatoč tome što je Fridrik III. u ožujku 1443. Stjepanu i njegovim nasljednicima dozvolio na njihovim teritorijima kovati novac po bečkoj mjeri s vlastitim grbom,⁴⁴ u lipnju 1443. kao zemaljski kapetan u Kranjskoj već se spominje Stjepanov brat Dujam.⁴⁵ Zašto je došlo do izmjene među braćom, možemo samo nagađati. Kao jedan od uzroka nudi se mogućnost da Fridrik s obzirom na funkciju zemaljskog kapetana i ugovor iz lipnja 1437. jednostavno nije bio zadovoljan sa Stjepanovim djelovanjem u borbi protiv Celjskih, koja je u ljeto 1443. upravo završavala i koja je jako pogodila baš Kranjsku. Odluka da funkciju preuzme Stjepanov brat, mogla je biti utoliko lakša jer je Dujam s bratom Nikolom V. bio smatran kao jedan od Njemačkom Carstvu najsklonijih članova roda.

Do kada je Dujam bio na funkciji kapetana nije jasno. U ispravama se posljednji put spominje u ožujku 1445, kada je njegov upravitelj Andrija Gal (*Andre Gall*) u Dujmovo ime obnašao sudsku vlast. U sljedećim godinama u izvorima se spominju samo zemaljski upravitelji Juraj Lamerg, Juraj Črnomeljski i Volbank Guštajnski. Tek se u studenom 1454. kao zemaljski kapetan opet spominje Stjepan Frankapan, kada mu Fridrik III. određuje – na osnovu pritužbe opata i opatica samostana u Kranjskoj – neka ne vrši sud nad podložnicima tih samostana pred svojim sudištem

42 P. J. Heinig, Kaiser Friedrich III. (1440 – 1493). Hof, Regierung und Politik, *Beihefte zu J. F. Böhmer, Regesta Imperii*, 17, Köln 1997, 227.

43 J. Chmel, *Materialien zur österreichischen Geschichte*, Wien 1837, I, 2, 27. Regest u: MHH 35, 295.

44 MHH 35, 329.

45 B. Otorepec, *Gradivo za zgodovino Ljubljane*, IX, Ljubljana 1964, 73.

jer je to protivno privilegijima tih samostana.⁴⁶ To je ujedno zadnji spomen Frankapana kao kranjskih zemaljskih kapetana.

Značajnu cezuru u odnosima s plemstvom iz Njemačkog Carstva predstavlja za Frankapane dioba rodovskih posjeda među sinovima Nikole IV. u lipnju 1449. godine.⁴⁷ Još su se prije među braćom pokazivale nesuglasice, koje su s vremenom postajale sve dublje. Pojedini članovi roda počeli su voditi samostalnu politiku i sklapati vojna savezništva kratkog vijeka. U rujnu 1444. dogovor o međusobnoj vojnoj pomoći sklopili su Stjepan III. i Ulrik Celjski. Dogovor je uključivao ratovanje protiv svih osim protiv njemačkog cara i ugarskog kralja.⁴⁸ Samo nekoliko mjeseci nakon toga situacija se sasvim promijenila. U prosincu iste godine Ulrik Celjski sklopio je vojni savez s Reinprehtom Wallseejevskim, koji je bio usmjeren protiv svih sinova kneza Nikole IV, dakle i prema nekadašnjem savezniku Stjepanu III. Iznimku u ugovoru predstavlja najstariji među braćom, Nikola V, koji je bio Reinprehtov šurjak.⁴⁹ U veljači 1446. s Fridrikom i Ulrikom Celjskim savezništvo je sklopio i Martin Frankapan protiv svih izuzev njemačkog cara i ugarskog kralja.⁵⁰ Savez je bio usmjeren protiv Ivana Hunyádyja, rivala Ulrika Celjskog u borbi za vlast namjesnika u Ugarskoj. No samo nekoliko mjeseci kasnije Martin je već iznevjerio savez i prešao u tabor Hunyádyja te je na njegovoj strani sudjelovao u bici na Kosovom polju u listopadu 1448. godine.

Zbog unutrašnje krize prilikom dijeljenja posjeda, utjecaj i ugled Frankapana u Unutrašnjoj Austriji znatno je opao. Ako su ranije surađivali s najznačajnijima plemićkim rodovima, koji su obnašali značajne funkcije na dvoru Habsburgovaca, te su s njima surađivali na polju gospodarskih odnosa i s njima sklapali bračne ugovore, sada je domet pojedinih grana roda bio bitno manji. Bračne ugovore sklapali su s nižim plemstvom i ponovo su sve više postajali samo jedni od mnogih najamnika u službi Habsburgovaca.

Kad je Martin Frankapan trebao novac, posudio ga je od Engelberta Auersperga te mu za posuđenih 4.000 florena dao u zalog posjed *Lippowicz*. U svibnju 1463. Martin je Engelbertu vratio 1.000 florena i dobio spomenuti posjed natrag, dok mu je za preostali dug dao u zalog posjed Samobor.⁵¹ Drugi brat Dujam ušao je s Auerspergima u rodstvo. U rujnu 1469. dogovorio se s Pankracem Auerspergom da će se u roku od sljedeće tri godine oženiti njegovom kćerkom Anom te joj je u tu svrhu podario miraz u visini 2.000 ugarskih dukata.⁵² Treći brat Stjepan, po izumrcu Celjskih 1456, pokušao je preuzeti barem mali dio njihove ostavštine, za koju je tvrdio da su je Celjski dobili od Frankapana. Njegove su ambicije spomenute i u *Celjskoj kronici*,

46 B. Otorepec, Gradivo, 1454, november 24, Dunajsko Novo Mesto.

47 MHH 35, 360.

48 ARS AS CE II/230; B. Otorepec, Gradivo, 1444, september 29, Ozalj.

49 ARS AS CE II/232, B. Otorepec, Gradivo, 1444, december 7.

50 ARS AS CE II/237, B. Otorepec, Gradivo, 1446, februar 2, Senj.

51 MHH 38, 51 i 52.

52 MHH 38, 105 i 106.

gdje se navodi kao peti po redu pretendent na ostavštinu Celjskih.⁵³ Koje je posjede zahtijevao, nije spomenuto, no spor se vodio barem oko *dorff Geroltsaw, Vusnutz vnd des erdreichs vnd weld daselbs*. Spor je trajao sve do prosinca 1479, dakle nekih 23 godine. Te je godine Fridrik III. očito odlučio vojno i do kraja riješiti taj problem. Fridrik je organizirao širu vojnu akciju i posredovao protiv Stjepana Frankapana. U pohodu su sudjelovala oba zapovjednika koji su graničili s posjedima Stjepana Frankapana. Sa zapadnog krila očito je djelovao Gašpar Ravbar, zapovjednik u Rijeci, a istočno krilo pokrivao je Pankrac Auersperg, tadašnji kapetan u Metlici. Vojna intervencija bila je uspješna. U prosincu 1479. u Grazu je sklopljen dogovor između zaraćenih strana. Stjepan se morao u svoje ime i u ime sina Bernardina odreći spornih posjeda i obvezati se da će vratiti sve blago, konje, vino i robu koja je bila ukradena. U slučaju da ne ispuni obećano, Stjepan se obvezao platiti 10.000 ugarskih dukata.⁵⁴ Četiri dana kasnije Stjepan je izdao i revers s istim sadržajem. Kao jamstvo za isplatu 10.000 dukata Stjepan je morao dati u zalog svoj posjed za toliko vremena koliko je trebalo za povrat cijelog duga.⁵⁵ Stjepanov sin Bernardin bio je najamnik kod Habsburgovaca. Za sudjelovanje u jednom od ratova dobio je od Fridrika III. 100 ugarskih zlatnih florena, koje mu je Vilim Auersperg, komornik Fridrika III, trebao po naređenju vladara u prosincu 1469, isplatiti iz prihoda mitnice u Rijeci.⁵⁶

Suradnja među različitim granama Frankapana i Habsburgovaca postala je aktualna naročito krajem 15. stoljeća kada je turska opasnost postala realnost i za Unutrašnju Austriju i kada su se povećale napetosti između Habsburgovaca i Mletačke Republike. Kao glavni akteri suradnje nastupili su sinovi Stjepana III. i Bartola IX.

Bernardin Ozaljski bio je jedan od glavnih informatora Maksimilijanova dvora o vojnim kretanjima Turaka. U listopadu 1493. Maksimilijan je Vilimu Auerspergu naredio da odmah pošalje poslanstvo kneza Bernardina (*Bernhardin von Krabathen*) njemu u Gornju Radgonu.⁵⁷ Očito je Bernardin već prije poslao izaslanstvo do Vilima s vijestima o kretanju Turaka. Slično je kod Maksimilijana u Füssnu osobno s pratnjom boravio i Ivan Brinjski, o čemu je vojvodu Ercolu d'Este iz Ferrare u travnju 1494. izvještavao njegov povjerenik Pandolfo Colenuccio. Ivan je obavijestio Maksimilijana da želi ojačati obranu svojih imanja i krajeva jer se očekivao dolazak Turaka.⁵⁸ U srpnju 1494. Petar Wackin dojavio je Gašparu Raubaru, zapovjedniku na Krasu, vijest iz Dubrovnika da su Turci nekoliko dana ranije pošli iz Bosne prema Unutrašnjoj Austriji te da vrhbosanski paša prodire s 12.000 ljudi. Istodobno piše

53 F. Krones, *Die Freien von Saneck und ihre Chronik als Grafen von Cilli*, II. Theil: Die Cillier Chronik, Graz 1883, 130.

54 MHH 38, 151.

55 MHH 38, 152.

56 J. Chmel, *Regesta chronologico diplomatica Friderici III. Romanorum Imperatoris*, Regis IV, Wien 1840, 5870.

57 H. Wiesflecker, *Ausgewählte Regesten des Kaiserreiches unter Maximilian I. 1493 – 1519, Regesta Imperii*, XIV. (dalje: RI Maximilian), 1. Bd., 1. Tl., 78.

58 RI Maximilian, 1. Bd., 1. Tl., 586.

da i Bernardin Frankapan poručuje kako 7.000 Turaka stoji ispred *Tirpelschko und Hrascowitz*.⁵⁹

O borbama Frankapana protiv Turaka znalo se po cijeloj Europi. U rujnu 1493. papin komornik Antonio Fabregues izvijestio je papu Aleksandra VI. o katastrofalnom porazu na Krbavskom polju i opisao mu novonastalu situaciju u Hrvatskoj. Fabregues je opsežno opisao okolnosti bitke i među ostalim poručio papi da je u bici pao Nikola Frankapan (!?), dok je knez Bernardin s dva svoja čovjeka jedva pobjegao. U Hrvatskoj – tako kaže – nema više nikoga tko bi mogao sastaviti obranu protiv Turaka.⁶⁰ To je pismo kasnije iz propagandnih namjena bilo prevedeno na više europskih jezika i razaslano po kršćanskom svijetu. U listopadu 1493. papa Aleksandar VI. je na osnovu Fabreguesova pisma pisao Giangaleazzu i Ludoviku Sforzi, milanskom i barijskom vojvodi, da Turci nastoje iskoristiti sporove između Frankapana te ih obećanjima pridobiti na svoju stranu. Da bi to onemogućio, papa poručuje vojvodama da je pozvao ugarskog kralja Vladislava neka izmiri Frankapane.⁶¹

Ivan Brinjski, Bartolov sin, stao je 1496. u službu kralja Maksimilijana, koji mu je u zamjenu za stalnu pripravnost (*von hays ausz getrewelich dienen und wartten*) do opoziva plaćao 1.000 renkih zlatnih florena.⁶² Isplatu je vršila tirolska komora, koja je novac trebala isporučivati donjoaustrijskom dvorskom savjetniku Šimunu iz Hungersbacha, a Simon je novac dalje prosljeđivao Ivanu.⁶³ Na početku siječnja svoj je zavjet za izvršavanje službe dao i Ivan.⁶⁴ To nije bila prva Ivanova služba kod Maksimilijana. U ispravi iz prosinca 1496, s kojom je Ivan stupio u službu Maksimilijana, izričito je spomenuto da je Maksimilijan prije dogovora o stalnoj pripravnosti Ivanu isplatio 2.500 renkih zlatnih florena (dakle, dvije i pol godišnje plaće), čime mu je platio njegove stare usluge.⁶⁵

S Maksimilijanom je surađivao i drugi sin Bartola IX. – Nikola Tržački. U izvorima je rijetko spominjan, a ti izvori ukazuju da je i on bio vojnički aktivan kod Maksimilijana. U travnju 1506. Maksimilijan je odgovorio na njegovo pismo, u kojem Nikolu naziva *consiliario nostro*. U tom pismu Maksimilijan izražava nadu da će se s njime imati priliku osobno susreti u Kranjskoj, kamo se upravo upućuje. U svezi s navodnim dugom, koji je imao prema Nikoli, uvjerava ga da je govorio sa svojim podkomornikom u Kranjskoj Jurajem Egkom i da će mu 1.000 zlatnih florena biti isplaćeno sljedeće godine, a preostalih 1.000 zlatnih florena u godini iza nje. Istodobno mu je zagarantirao da će oko funkcije kapetana, za koju ga je Nikola zamolio, govoriti s njim kada se sretne u Kranjskoj.⁶⁶

59 RI Maximilian, 2. Bd., 1. Tl., 3090.

60 RI Maximilian, 2. Bd., 1. Tl., 2764.

61 RI Maximilian, 2. Bd., 1. Tl., 2777.

62 MHH 38, 219.

63 MHH 38, 220.

64 MHH 38, 223.

65 MHH 38, 219.

66 MHH 38, 254.

Značajnu su ulogu pojedini pripadnici roda Frankapana odigrali u prvom ratu između Habsburgovaca i Venecije. Mihovilu Slunjskom, sinu Dujma IV, za sudjelovanje u ratu Maksimilijan je 1509. podijelio posjed Codroipo u Furlaniji.⁶⁷ Budući da su posjed držali Mlečani, u srpnju 1512. Maksimilijan mu je do preuzimanja tog posjeda podijelio godišnji dohodak od 200 renskih zlatnih florena iz prihoda od kovnice u Kanalu. Spomenuti prihodi trebali su Mihovilu ostati i po zauzeću posjeda Codroipo.⁶⁸

Bitno značajniju ulogu odigrao je u ratu Krsto I. Brinjski, sin Bernardina Ozaljskog. Nakon mletačkog zauzeća habsburškog posjeda sve do Postojne i Rijeke 1508, sljedeće je godine Krsto Brinjski izveo protunapad i u rujnu 1509. zauzeo Podgrad te ubrzo zatim još Rašpor i Pazin u Istri. U veljači 1511. Maksimilijan ga je imenovao za jednog od nekoliko ratnih povjerenika protiv Mlečana. Možda je već tada ili pak tek poslije ponovnog zauzeća Podgrada 1512. Krsto imenovan i za zapovjednika u Postojni i Podgradu. Na tom je položaju ostao sve do travnja 1525. kada ga je zamijenio Nikola Jurišić.⁶⁹

U lipnju 1514. Krstu je zarobio vojskovođa Marano pa je pet godina proživio u mletačkom zarobljeništvu. Njegov spektakularan bijeg iz zatvora imao je odjeka i nakon više od 150 godina. Naime, njegovoj ženi Apoloniji Lang uspelo je – sa ženskom lukavošću, kako kaže Valvasor – posjetiti Krstu u zatvoru zajedno s njegovim slugom. Na ženino inzistiranje preobukao se u njezinu odoru, dok se ona preobukla u slugino odijelo, i s već pripremljenim brodom otplovio u Trst.⁷⁰ Godine 1520. bio je najprije imenovan za zapovjednika u Rašporu, a krajem 1520. i za zapovjednika u Gradiškoj i Meraniji, tako da je uz Postojnu za Maksimilijana kontrolirao veći dio vojnog polja protiv Venecije.⁷¹

Prilikom zamjene vladara u Unutrašnjoj Austriji, Krsti je svoju naklonost iskazao i novi zemaljski vladar Ferdinand. U ožujku 1522, dok je boravio u Bruxellesu, Ferdinand je potvrdio ugovor s Krstom Frankapanom, po kojem je Krsti produžen mandat zapovjednika u Meraniji i Gradiškoj. U ugovoru je izričito naznačeno da je pokojni Maksimilijan Krsti ostao dužan određeni iznos novca i da će Ferdinand po povratku u domovinu pristupiti rješavanju tog problema. Slično mu je obećao Ferdinand: da će mu podijeliti Podgrad i Postojnu kada u domovini Krsto dođe pred njega s originalnim pismom te da će se kod mogućeg sklapanja mira s Mlečanima u obzir uzeti i šteta koju su Krsto, njegov otac i njegov brat, pretrpjeli u ratu protiv Mlečana. Dalje je Ferdinand Krsti obećao pomoć protiv Turaka, dok ga je Krsto

67 J. W. Valvasor, *Die Ehre*, XI, 523.

68 MHH 38, 275.

69 S. Rutar, Newhaus – Castelnovo am Karste, *Mitteilungen des Musealvereins für Krain*, 3, 1890, 199-200.

70 J. W. Valvasor, *Die Ehre*, XI, 400-401.

71 S. Rutar, Newhaus – Castelnovo am Karste, *Mitteilungen des Musealvereins für Krain*, 3, 1890, 201.

molio da ga primi na svoj dvor na funkciju *stallmaistera*.⁷² Kapetanstvo u Meraniji i Gradiški Krsto je obnašao od travnja 1522, kada je po Ferdinandovoj naredbi pripadajuće posjede na upravljanje preuzeo Leonard Papst iz Gorice, dok je za zapovjednika imenovan Vid iz Turna, *rat und pfleger zu Ober Stain*.⁷³ Ali to još nije bio kraj. Očito se zapinjalo kod plaćanja Krstine službe. U ožujku 1523. Ferdinand je morao ponovno posredovati kod kranjskog zemaljskog podkomornika, kojem je – barem tako kaže Ferdinand u dopisu – već više puta poručio neka izravna račune s Krstom Frankapanom, dok ga potonji obavještava da do toga još nije došlo.⁷⁴

Krsto se na taj način počeo udaljavati od Ferdinanda, što je imalo značajne posljedice u kasnijim godinama. Kada su se nakon katastrofalnog poraza ugarske vojske protiv Turaka na Mohačkom polju u ljeto 1526. i nakon smrti ugarskog kralja Vladislava formirala dva tabora, koja su na jednoj strani predstavljali pristaše i pobornici Ivana Zapolje, a na drugoj strani pristaše Ferdinanda Habsburškog, Krsto Frankapan je u rujnu 1526, kao jedan od najuglednijih predstavnika hrvatskog plemstva, na saboru u Koprivnici odlučio poduprijeti Ivana Zapolju. Nesloga roda pokazala se i tu. Sabor hrvatskog plemstva koji je 31. prosinca 1526. za hrvatskog kralja izabrao Ferdinanda, održavao se u Cetinu, koji je kontrolirala slunjska loza Frankapana. Tragična smrt Krste Frankapana nekoliko mjeseci kasnije bila je kraj značajnog razdoblja u povijesti roda. Ugarska i Austrija stupile su u personalnu uniju, a austrijski je vladar istovremeno postao i vladar u Hrvatskoj. S time su odnosi Frankapana i hrvatskog plemstva s unutrašnjoaustrijskim zemljama dobili posve nove osnove.

Krčki knezovi, odnosno Frankapani, tijekom dvjesto godina, negdje od učvršćenja vlasti Habsburgovaca krajem 13. stoljeća do njihova dobivanja ugarske i hrvatske krune 1526, prešli su put koji zorno pokazuje razvoj prekograničnih odnosa između njemačkog i ugarskog plemstva. Nakon stabilizacije granice početkom 13. stoljeća njihovi su kontakti bili ograničeni na suradnju u vojnim okršajima u obliku najamništva. Takav su primjer Dujam II. i njegov sin Fridrik III, koji su na početku 14. stoljeća surađivali s austrijskim vojvodom Fridrikom. Najamništvo je pobuđivalo i tješnje međusobne odnose. Sredinom i u drugoj polovici 14. stoljeća to se na primjeru krčkih knezova odražava u intenzivnijim bračnim savezima s plemstvom

72 MHH 38, 325. Koje je ovlasti Krsto imao u mislima, kada je zamolio za funkciju Stallmaistera, nije jasno, posebice stoga što se već od 14. stoljeća na dvoru Habsburgovaca umjesto izraza Stallmaister upotrebljavao pojam maršal (Hofmarschall, Landmarschall, Erbmarschall). U zemljama Unutrašnje Austrije većinu ovlasti maršala preuzimali su zemaljski glavari (Landeshauptleute), tako da funkcija Stallmaistera odnosno maršala nije ni postojala, odnosno bila je samo počasni naziv. Sama isprava upućuje da Krsti nije bilo u interesu preuzimanje nekih dužnosti nego prije svega mogućnost slobodnog pristupa na Ferdinandov dvor (... *ime (e.i. Krsto) zu dem stallmaisterambt an irer durchleuchtigkheit hofkhumen zu lassen* ...) i s time mogućnost utjecanja na njegove odluke.

73 MHH 38, 326.

74 MHH 38, 334.

iz Unutrašnje Austrije. U prvoj polovici 15. stoljeća odnosi su dosegli novu, bitno drugačiju razinu. Frankapani nisu više bili samo najamnici i bračni partneri, nego su postali značajan saveznik, koji su Habsburgovci upotrebljavali za neutralizaciju pritiska svojih konkurenata. Frankapani postaju željeni partneri koji preuzimaju najznačajnije funkcije u zemaljskoj upravi. Ta nova razina odnosa nije posljedica samo povoljnih okolnosti i nesuglasica Frankapana i Habsburgovaca s Celjskima, što je oba roda stvorilo prirodnim saveznicima, nego je i posljedica porasta ugleda koji su Frankapani stekli za vrijeme Nikole IV. Cezuru u odnosima znači podjela rodovskih posjeda 1449. godine.

Na kontakte Frankapana s plemstvom iz zemalja Unutrašnje Austrije djelomice su utjecali i odnosi Habsburgovaca s vladarima Ugarske. Čini se, naime, da su Frankapani dosta slobodno sklapali saveze s Habsburgovcima i njihovom klijentelom. Tako je, primjerice, Nikola IV. 1418. godine vodio vojsku kranjskih plemića protiv Ugara, koji su upadali u Štajersku. Takvu su politiku Frankapani vodili utoliko lakše jer u tretiranom periodu nisu bili nikad, kao što je to bilo u slučaju Venecije, u dvojnem vazalstvu, tako da nisu dolazili u dvojbene situacije. Manji intenzitet suradnje može se naslutiti za vrijeme rata između Matije Korvina i Fridrika III, ali istodobno je to i vrijeme kad se uloga Frankapana kako u Ugarskoj, a posljedično i izvan Hrvatske, bitno promijenila. Naime, podjela rodovskih posjeda 1449. predstavlja dosta jaku cezuru. Braća su postala slabija i ekonomski i vojno, a posljedično je pao i njihov ugled te utjecaj u Unutrašnjoj Austriji. Njihova suradnja ponovo se ograničila na najamništvo u habsburškim ratovima, a u bračne veze ulaze pak samo s nižim plemstvom. Tek s Krstom I. Brinjskim pokazala se mogućnost ponovnog uspona, koji je pak zbog njegove pogrešne odluke u borbi za ugarsku krunu završio tragično. Frankapani su tako u razdoblje zajedničkih vladara Austrije i Ugarske, odnosno Hrvatske ušli ekonomski i politički oslabljeni te bez snažne osobe koja bi im mogla i znala povratiti barem dio nekadašnje moći i ugleda.

ZUSAMMENFASSUNG

Typologie grenzüberschreitender Beziehungen im Spätmittelalter. Beispiel der Comites von Frankopan

Im Artikel wird am Beispiel von der Adelsfamilie Frankopan (kroatisch: Frankapan) verwiesen auf verschiedene Formen von grenzüberschreitenden Beziehungen zwischen Ungarn und innerösterreichischen Länder m Spätmittelalter. Zeitlich ist Artikel bis zum Schlacht von Mohács 1526 begrenzt, nach dem Habsburger auch Könige von Ungarn geworden sind.

Erste bezeugte Kontakte der Frankopanen mit dem Adel aus Innerösterreich sind im Jahr 1292 in der Zeit des antihabsburgischen Bundes nachgewiesen. Im nächsten Jahr-

zehnten wurde militärischbedingt Zusammenarbeit auch mit Heiratskontakten ausgebaut. So sind Frankapanen in der Verwandtschaft mit den Grafen von Ortenburg (vermutlich), von Görz, Von Wallsee und von Cilli eingetreten. Mit Nikola IV. und seinen Söhnen sind diese Beziehungen ihren Höhepunkt erreicht. Sie waren nicht mehr nur Söldner sondern sind Mitarbeiter geworden. Stephan und Dujam, Die Söhne von Nikola, sind Mitte des 15. Jahrhunderts das Amt von Landeshauptmann von Kain ausgeübt. Stephan war auch Rat von Friedrich III. Stephan war auch als Rat beim Friedrich tätig.

Als Zäsur zeigt sich die Besitzteilung im 1449 und danach folgende Streitungen zwischen Brüdern. Die Rolle und Einfluss der Familie ist stark abgenommen. Erst mit den aktiveren Kämpfen gegen Osmane und mit Teilnahme im Krieg zwischen Venetianer und Habsburger am Anfange des 16. Jahrhunderts entstand eine Möglichkeit, wieder eine wichtigere Rolle zuübernehmen, die aber wegen falsche Entscheidung von Krsto I. von Brinje, der nicht Ferdinand I. im Kampf für Stephanskronen unterstützte, mißlung. Die Frankapanen traten in der Zeit von gemeinsamen Herrschern Ungarns und Heiligen römischen Reich ökonomisch und politisch schwach und mit keiner Person, die ehemalige Macht und Ruf wiederherzustellen fähig würde.